

A LÓFÉLÉK TERMÉSZETES TARTÁSA

Ócsag linre

Célkitűzés

A kemény és kitartó lovak nevelése évszázadokon át alapkövetelménye volt a katonai célú lótenyésztésnek. De még az úttalan utak szekerezése is megkövetelte a nagy ellenállóképesseget és a tartós munkavégzést. A rideg, félrideg ménesi tartás és a lóhasználat szoros összefüggésben volt, egymáson épült fel.

Mind a használat, mind a nevelés XIX. századbeli változása mélyrehatóan átalakította a lótenyésztésünket. A nagy erőpróbák helyett kisebb és rövidebb idejű lett az igénybevétel. A nevelésben pedig inkább a szépségre, a telt formákra törekedtek.

Nem csoda tehát, ha az istállózó ló tartás szerte az országban elterjedt. Segítette ezt a térs legelők csökkenése és a takarmánytermesztés általánossá válása. Így szép lovat lehetett ugyan előállítani, akár a jászolhoz mindig lekötve is. Napjainkban, ha valaki csikót akar nevelni nem azt nézi, hogy hogyan tudja legelőre adni, hanem megelégszik az istálló és a kukoricagóré közével, vagy a trágyatelep bekerített részével. S talán a nap rásüthet a csikóra, de a jó nevelés más szükséges kellékeihez semmiképpen sem jut hozzá. Az eredmény izomszegény, puhacsontú-izületű, fejletlen szívű és tüdejű ló lesz. Ettől pedig még könnyebb munkavégzést sem lehet várni, nem is beszélve a sport maximális elvárásairól.

Ha valaki pedig munka után a legelőre kívánná kicsapni a lovat, azt teljesen felesleges, szükségtelen "hobbynak" néznék.

Pedig a kitartó, kemény ló újra divatba jön, mert akár sportra, akár exportra nevelik a csikókat, a pulia szervezetű senkinek sem kell.

Vizsgáljuk meg, hogy milyen tartási körülmények hatnak károsan a lóra. Majd azt próbáljuk felderíteni, hogy miképpen lehetne egyszerűen, olcsón megvalósítani napjainkban a természetes tartást.

Irodalmi áttekintés

Az istállózó tartásnak két nagy hátránya van: 1. pelyhűdt az izomzat, lazák az ízületek, nem teherbírók a nemes szervek (tüdő, szív); 2. károsodik általa az egészség, s betegségekre hajlamosít.

Az először említett károsodás a mozgáshiányra vezethető vissza. Ennek megelőzése olyan tartással lehetséges, amely elegendő mozgást, a későbbi munkavégzéshez mintegy trenírozást tesz lehetővé.

A másodszer említett károsodás az istállózás módjából adódik. Ebben a dolgozatban ezzel foglalkozunk.

A kifejlett lovak elhelyezése a múltban mind a nagyüzemekben, mind a kisüzemekben az állásos-lekötéses volt. Egyedül elléskor (esetleg a szoptatás idejében) készítettek boxot a kancának. A nagyüzemi lótartás annyiban tért el a kisüzemétől, hogy ott a lóistállóban csak lófélé volt, a kisüzemnél viszont általában a szarvasmarhával egy istállóban volt a ló, a csikó.

A nagyüzemek csikóelhelyezése (valamint a heverőménesi kancáké és a társult kistenyésztők csikóié) a futóistálló - csikóistálló - valamilyen formája s ez a módszer állt még a legközelebb a régi ménési félrídeg tartáshoz.

Ezeknek az istállóknak az alkalmas, vagy alkalmatlan voltát a meteorológiai jellemzőkkel lehet értékelni. A belső hőmérséklet és a relatív páratartalom alakulása szabja meg, hogy az elhelyezés az egészség fenntartására alkalmas-e.

A világirodalom szegényes adatokat tartalmaz a lóistálló meteorológiai jellemzőiről. Kovács-Monostori a lóistálló hőmérsékletét 10-15 R fokban, a vemhes és kiscsikós kancákét 14-15 R fokban adta meg. Az Általános Állattenyésztés c. egyetemi tankönyv 12-18 °C-ban szabja meg a kívánatos hőmérsékletet. Ha száraz a levegő - írja - ennél alacsonyabb is lehet. A relatív páratartalomra 70 %-ot említ. Schwark, Mothes után minimum és maximum hőmérsékletet említ 7-35 °C-ban. Kivételesen rövid, három óra tartamra 5-36 °C-ot ír. Az optimális hőmérsékletet 10-15 °C-ban szabja meg. A relatív páratartalom szélső értékeit 40-85 %-ban, az optimális értéket pedig 60-80 %-ban javasolja.

A Hobby Lexikon 12 °C istálló átlaghőmérsékletet említ.

A világirodalom általában a lóistálló hőmérsékletére 8-10 °C-ot, a relatív páratartalomra 70 %-nál nem nagyobb értéket javasol.

Vizsgálati anyag és módszer

A nálunk szokásos ló és csikóelhelyezési módok meteorológiai jellemzőit vizsgáljuk, hogy a kapott adatokból:

- következtetést vonhassunk le az istálló elhelyezési alkalmasságára;
- irányt mutathassunk a lófélék természetes tartására.

Tartós kísérlettel állandóan rögzíteni tudtuk ősszel, télen és tavasszal a meteorológiai adatait a:

- 1) paraszti lóistállóknak;
- 2) nagyüzemi 50-es fogatos lóistállóknak;

- 3) csikó futóistállóknak;
- 4) egyéni egy- és kétlovas angol telivér kanca speciális tartásának;
- 5) pónik ajtó nélküli istállóban szabadtartásának;
- 6) pónik fészeres tartásának.

A paraszti lóistállók voltak a legmelegebbek és a páratartalmuk is a legnagyobb. A hőmérséklet reggeli ajtónyitás előtt 19-21-22 °C, délutánra ez 17-18 °C-ra módosult. A relatív páratartalom 90-95 %.

Mivel általános volt a nagy érték, igyekeztünk e jelenség okát feltárni. A teliénnel együttes elhelyezés növelte mind a hőmérsékletet, mind a páratartalom értékeit. Fokozott szellőztetéssel lehetne ezen segíteni, de nem az történt, hanem inkább megszüntettek minden szellőzési lehetőséget, az ajtót becsukták, az ablakokat is állandóan zárva tartották, a szellőzési lehetőségeket szalmával betömtek. Így sikerült magas hőmérsékletet és velejáróan magas páratartalmat elérni. De miért volt erre szükség? A ló nem igényelte ezt. Kétséget kizáróan megállapítható, hogy az istálló hőmérsékletét az ember hőkomfort zónájának megfelelően alakítják ki. (Ez pedig 20-21 °C). Az istállók vízeletelvezetése sohasem tökéletes, s így a melegben az ammónia az egészségre káros mennyiséget ér el.

Ha kinyitották az ajtót, a betóduló hidegre kicsapódott a pára, s minden vizes lett, tehát igyekeztek minél gyorsabban ajtót csukni.

A nagyüzemi 50-es fogatos lóistállónak az ajtó oldalán lévő ablakait nem zárták be (a legjobb ha fel sem teszik azokat, mert így nincs mit becsukni). Az ajtót csak éjszaka reteszelték be. A hőmérséklet reggel 16-18 °C, nappal 10-12 °C. A páratartalom reggel 80 %, nappal 75 %. Páralecsapódást csak reggel észleltünk, az ammónium tartalom nem jelentős.

A csikó futóistálló 50 lekötőkarikás, állandóan nyitott ajtajú és ezen az oldalán nyitott ablakú szokásos épület, amelyből a nagy karámba kimelhetett a csikó. A hőmérséklet 4-8 °C (a külső hőmérsékletnek megfelelően). Az átlagos páratartalom 75 %. A csikókat csak abrakoláskor kötötték le. A közeli legelőt ameddig lehetett nappal járatták. Igen egészséges tartási mód. Ahol sok kanca van heverőmésesi tartásban (akár üresek, akár kiscsikósak) ezt a tartási módot alkalmazhatják.

Egyéni tulajdonú egy és két angol telivér kanca speciális tartása. Mindét istállót a szükség és a lehetőség hozta létre. Kis parasztistállók voltak, amelyekből minden berendezést eltávolítottak s mintegy boxképpen szerepeltek az istállók egy illetve két vemhes telivér kanca elhelyezésére. Az ajtó egész nap nyitva volt, éjszakára ugyan becsukták, de inkább csak a lovak elbarangolása miatt. E mellett a levegőzés állandó volt. A kancákat sosem kötötték le s nappal a térs udvaron mozoghattak.

Az istállóbox átlaghőmérséklete 0-6 °C közötti, a páratartalom reggel 80 %-ra ment fel, nappal pedig 70 %.

A kancák tömött szórt növesztettek. A vehem semmiféle károsodást nem szenvedett.

Pónik ajtó nélküli istállóban tartása. Az istállónak semmi felszerelése nem volt. A pónik éjjel-nappal szabadon mehettek a tágas karámba. Az éjszakát elég sokszor a szabadban töltötték. Az eső és a hó nem zavarta őket. Az istálló hőmérséklete -4 és +6 °C között változott (a külső hőmérséklet szerint). A páratartalom 70-75 %.

Ennél és a következő elhelyezésnél is igen fontos, hogy már tél előtt megszokják a lovak istállójukat, így nem fáznak meg, mert alkalmazkodnak a hidegebb hőmérséklethez. Dús szórt növesztenek, mely nagyszerűen védi az időjárás viszontagságaitól.

Pónik fészkerben tartása. A fészker egyik hosszú oldala teljesen nyitott, a másik hosszú oldalon végigfutó favályú szolgálta a széna és az abrak etetését. A nyitott oldalon a tetőcsepegésnél valamivel beljebb rugófa volt, hogy a szalma ne kerüljön ki, illetve a sár, a latyak ne jusson be. A fészker mérete: 2 m magas, 3 m mély. A hőmérséklet és a páratartalom a kintihez igazodott, alig tért el tőle.

Az időjárás változásainak teljesen kitett pónik hosszú, pulia szörköntöst növesztettek. A mi lótartásunk mellett ez egészen szokatlan. A szőr hossza néhol elérte a 6-10 cm-t is. Nagyon csapadékos időben főleg a hasalj szőrzete összeállt, koloncosodott. Nem szép látvány, de nincs semmi hátránya, tavasszal levedli a ló.

Az eredmények értékelése

Istállózó lótartásunk kisebb-nagyobb mértékben eltávolodott a természetestől. A kisebb mértékű eltávolodáskor még fellelhetők a régi természetes tartás alapelvei (szabad levegő, napfény, mozgás). Az egészen zárt elhelyezés (egész éjszakára, vagy egész napra) viszont pulia, gyorsan elhasználódó, maximális teljesítményre alkalmatlan lovat ad. Ez nem lehet tenyészcél. Ilyenekkel idehaza sem érünk el jó eredményt, de exportra sem alkalmasak.

Most, amikor mezőgazdaságunk nagy átalakulását éli, amikor a lóhasználat új célok felé mutat, most kell a lótartásban a legcélszerűbbet, a legeredményesebbet kimunkálni és megvalósítani. A nagy átalakulások idején sokkal könnyebb új tartási módot bevezetni, mint a gyakorlatban már elterjedt kevésbé jót, sőt rosszat megváltoztatni.

A mindennapi életben találkozhatunk a régi parasztistállók felújításával és találkozhatunk szinte kastélynak tűnő luxusmegoldásokkal.

Amint a fentebb tárgyalt kísérletek eredményeiből láthattuk, a régi parasztistállók nem jók, mert nem egészségesek, csak átalakítás után lehet őket kényszerből használni.

A "palotát" meg nem igényli a ló, tehát drága. Aki ilyet csinál az előbb-utóbb elfordul a lótenyésztéstől, a ló tartástól. A drága tartásmód sírásója lesz lótenyésztési kedvének.

Következtetés és javaslat

Milyen elveket valósítanak meg az előremutató, természetes ló tartásban?

Idomuljon a ló tartás a lovat tartó (tenyésztő) elfoglaltságához. Hosszú távon a sport lesz a ló haszna, tehát a napnak csak egy behatárolt kis szakasza jut a lóra. Ez alatt kell a sportolást, a lóápolást, etetést ellátni. A nap nagyobb részében a ló magára hagyva lesz. Olyan természetes elhelyezést kell kialakítani részére, hogy:

szabadon mozoghasson,
ne tegyen kár magában,
a levegőn, napfényen legyen (tehát egészséges helyen),
legelőhöz jusson.

Az eddig szokásos tartásmódok ezeket nem teszik lehetővé (kivéve a csikók futóistállós elhelyezését). Megfelelő nagyságú legelőhöz (1/2-2 k.h.) kell telepíteni az istállót, amely egy, vagy összeszokott boxistálló. Egy ló esetében 16 m², két lóra 20 m², magassága 3 m. Itatócsészével ellátott. Több ló esetében a boxok sorba telepítendőek. Ajtajuk a szabadba, a füves kifutóra nyíljon. Ez a legolcsóbb, legegészségesebb, legkisebb munkát igénylő megoldás, amely a jövő lóhasználat felé mutat.

Irodalom

Állattenyésztés (szerk.: Horn Artur). 1976. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest.

Graf von Norman Senior: 1939. Hippologisches Lexikon. Wilhelm Limpert Verlag. Berlin. SW. 68.

Hans Joachim Schwark: 1978. Pferde. VEB. Deutscher Landwirtschaftsverlag. Berlin.

Hobby Lexikon, Pferde. 1976. C.J. Bucher AG, Luzern. Frankfurt/M.

Kovács B.-Monostori K.: 1905. A ló és tenyésztése. Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest.

Szerző: Dr. Ócsag Imre c. egyetemi tanár, a mezőgazdasági tudomány doktora
Agrártudományi Egyetem, Debrecen, 4015. Pf. 36.
(Agricultural University, Debrecen, 4015. POB. 36. Hungary)

THE NATURAL KEEPING OF EQUINE ANIMALS

I. Ócsag

Among the four species of livestock, horses were the third to leave natural keeping, preceded by cattle and swine and followed by sheep.

The keeping of full-grown horses is most contrary to nature; the keeping of most foals is close to natural. While stabling is the almost exclusive way of keeping horses, keeping foals on pastures is an accepted principle in general. The pressure of circumstances, however, can lead to a condemnable, fixing way of keeping. For this reason we decided to examine the unnatural keeping of horses, foals /and ponies/, and indicate how it could be done away with.

The nature of keeping is primarily characterized by meteorological factors. Before evaluating these, we must determine the natural keeping demands of equine animals.

When looking for the optimum keeping demands of a species, we can not separate optimum living conditions from maximum performance. In this respect, equine animals are unique. Nowadays, when the aim of horse-breeding is maximum performance, it has turned out that varieties and individuals are capable of it under natural keeping, as well. To whatever performance we train a horse, it will always stay a grazing animal. Thus, great performance does not demand keeping contrary to nature; natural keeping can even increase performance.

Examining the horse-keeping conditions in wide-spread use, we found the temperature of horse-stables is set to the comfort zone of man /20-21°C/. Vapour content is 90-95 % in the mornings. Foal-stables are exceptions; as the doors are kept open, temperature depends on the one outside /until the stable temperature reaches 6°C/. Vapour content is never above 75 %.

Ponies put up with open-shed keeping very well, in the winter they grow a long furcoat, which they shed in the spring.

We also recorded the immoderately natural keeping of the most valuable varieties and individuals; here as well temperature was not lower than 6°C in winter, vapour content was between 70-75 %.

Old horse-stabling must be replaced by a more healthy and natural keeping. The one-horse or accustomed two-horse variants of box-horse-stables are desirable and should be created in such a way that the animals can go out to a pad or paddock at any time. This solution will satisfy the keeping needs of both draught-horses and sport-horses, and requires little labour.